vztahy k filozofii, na její možný přínos k řešení filozofických otázek. Já bych řekl, že to poslední dobou zesílilo a že na to se nyní nejvíce soustřeďuji. V tomto směru probíhá můj výzkum epistemických a volitivních výrazů. Někdy píšu (a mluvím) o tom, co se plně týká starých ontologických a etických otázek (takže to už není ani čistá filozofie jazyka).

3) Jakými kladnými a zápornými rysy byste charakterizoval současnou polskou a českou lingvistiku?

O tomto bodu jsem dost neuvažoval, takže mohu uvést jen předběžné a stručné poznámky. Půjde spíš o obecné dojmy.

Polský poválečný lingvistický výzkum je velmi rozsáhlý. Záporným rysem mnoha prací je bohužel jejich nedostatečná prohloubenost, eklekticismus a druhotnost. Politováníhodné je i to, že se dostatečně nepokračovalo v tom, co bylo dřív velikou silou polské jazykovědy: v diachronické, a zároveň teoreticky průbojné analýze širokého spektra jazyků. Tato tradice se sice na některých místech udržuje, ale zeslabené úsilí na tomto poli je zřejmé. Nicméně nelze podceňovat obrovský počet uveřejněných prací, také fundamentálních, např. v oblasti lexikologie a dialektologie (hlavně polština, kašubština, staroslověnština), a na druhé straně vývoj přesného, matematického zkoumání jazyka (především v poznaňském prostředí). Je to základ pro příští, jak lze doufat, vyspělejší vývoj celé polské lingvistiky (vyvaruje-li se sterilnosti a dočasných mód, jak je tomu zčásti s tzv. "kognitivismem").

Česká lingvistika v poválečné době přes poškozující ideologické tlaky podivuhodně uchránila své přední světové postavení a svůj zvláštní ráz; přidala ke svým trvalým výsledkům spoustu nového, zejm. v oboru matematického nebo matematicky orientovaného výzkumu. Spolupráce s jinými vedoucími centry jazykovědy v celém světě se tu vyvíjí úspěšně a neobyčejně aktivně; z tohoto hlediska se polská jazykověda ukazuje jako pasivnější. Co mi do jisté míry vadí v části vašich rozborů, je setrvávání na metodologii "distinktivních rysů" (pokud jde o nefonologické jevy). Samozřejmě, jde z mé strany jen o obecný projev; vysvětlení toho, co mám na mysli, by vyžadovalo víc

místa, než je v tomto rozhovoru možné.

Vřele Vám děkuji za zájem.

Za hlavní výbor JS ČR se ptala a jubilantovi další osobní i vědecké úspěchy popřála Jarmila Panevová.

Rozhovor s prof. dr. Oldřichem Uličným, DrSc.

(u příležitosti jeho šedesátin):

1) V posledních letech zaujímáte jednu z nejvlivnějších pozic v české lingvistice: vedete nejprestižnější bohemistickou katedru v republice, jste čelným funkcionářem Jazykovědného sdružení ČR, jste organizátorem významných celostátních konferencí, jedním z iniciátorů dosud stále ještě "nenaplněného" Grémia... (omlouvám se za jistě nevhodnou paralelu se Senátem) - ve výčtu bychom mohli jistě dále pokračovat, ale úplnost a důkladnost necháme autorům Vašich jubilejních medailonů: jak z těchto všech svých zorných úhlů vidíte stav a situaci české lingvistiky?

Nikdy jsem nehledal moc, vždycky jsem se jí spíš stavěl nebo se jí smál (to bylo nebezpečnější), a ejhle, teď prý mám vlivnou pozici. Přiznám se, že když jsem si to uvědomil, začal jsem toho používat pro věc samotnou. Vynasnažil jsem se o personální posílení katedry českého jazyka FF UK v Praze, vymáhám na vedení fakulty postgraduantská místa, snažím se vést své schopné kolegy k habilitacím, atd. To ovšem vyžaduje spoustu času. Těmto administrativním a manažerským činnostem se snažím věnovat co nejmíň, ale někdy je toho opravdu příliš. Na druhé straně hodně času a sil ušetřím tím, že je mi vzdálen svět intrik a pletichaření a že věci se snažím řešit zpříma a hned; někdy to nebývá pro zúčastněné příliš příjemné, ale to platí i pro druhou stranu. V každém případě chápu jistou pozici, které se mi dostalo, jako službu.

Jsem rád, že současný hlavní výbor Jazykovědného sdružení ČR je dělný orgán, dokázali jsme - hlavně díky naší předsedkyni prof. Panevové - zajistit několik dobrých akcí, ale nedostatek

peněz je natolik omezujícím činitelem, že naši budoucnost nevidím růžově. Nepovedlo se ovšem plně uvést do provozu Grémium pro českou jazykovou praxi, jehož zřízení jsem v únoru 1994 navrhl na památném ministerském semináři k Pravidlům českého pravopisu z r. 1993. Pracovní skupina JS ČR vymyslela velmi sofistikovaný systém zastoupení bohemistů celé ČR v tomto Grémiu, avšak ministerstvo se na věc dívá spíš z hlediska finančního... Také se obávám, že ÚJČ, personálně silně oslabený a orientovaný převážně na jiné úkoly, považuje Grémium spíš za nechtěné dítě.

Pokud jde o zmíněné konference: jak olomoucká na téma Spisovná čeština a jazyková kultura (1993), tak následná ostravská K diferenciaci současného mluveného jazyka (1994) a brněnská-šlapanická Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci (1995) ukázaly, jak velmi je potřebné, aby se bohemisté všech oblastí, různých školení a rozdílného věku scházeli a o předmětu svého zájmu jednali. Dokázala to i plná velká jednací místnost FF UK, když jsme ohlásili konání pracovního semináře k brněnské Příruční mluvnici češtiny (říjen - listopad 1996).

Stav současné české lingvistiky jako celku si netroufám detailně posoudit, neznám např. důkladně takové obory, jako je orientalistika nebo ugrofinistika. Jisté je, že v Evropě máme pozici dobrou, pražská jazykovědná škola je deviza, která má stále vysokou hodnotu. Zásluhy o její popularizaci patří jak známo zvláště prof. Josefu Vachkovi, nedávno zesnulému poslednímu členu legendárního Pražského lingvistického kroužku; měl jsem to štěstí být jeho aspirantem. Ve světě se stále citují obecně lingvistické práce Adamcovy, Danešovy, Dokulilovy, Firbasovy (a práce jeho skupiny), Sgallovy (a práce jeho žákyň); ve slavistice pak zaujímáme nadále jedno z předních míst. Myslím však, že s funkčním strukturním pohledem na jazyk nebudeme nikdy beze zbytku vyrovnáni. Poválečný vývoj zvl. české syntaktologie, textové lingvistiky a i stylistiky ukazuje, že tato metoda je nosná, jen by bylo třeba ji pojednat souvisle a komplexně. Chybí nám i exaktnější uchopení takových základních pojmů, jako je centrum a periférie jazykového systému. Prof. Vachek ve své stěžejní knize Dynamika fonologického systému češtiny předvídá

formalizaci přístupů tohoto typu, za téměř 30 let se však zatím - kromě frekvenčních šetření ovšem - v tomto ohledu mnoho nestalo. Musíme vést naše studenty a postgraduanty i tímto směrem, aby se myšlenky pražské školy v dnešní až nepřehledné pluralitě lingvistických koncepcí mohly prosadit ve větším rozsahu a hlubší důsažnosti.

2) Zvláštní pozornost bychom měli věnovat bohemistice.

Lingvistická bohemistika byla, jak jsem už řekl, po listopadovém převratu personálně oslabena v ÚJČ. Na druhé straně vzniklo několik nových pedagogických fakult a dokonce dvě fakulty filozofické, v Ostravě a v Opavě. Myslím, že je povinností centra, ÚJČ i bohemistických pracovišť všech tří "kamenných" univerzit těmto novým pracovištím pomáhat. K teoretickým směrům bádání se však bohužel příliš kolegů nehrne, a přece by všichni mladí bohemisté měli moderním všeobecným lingvistickým vzděláním projít. Naše kulturní veřejnost jen zdánlivě projevuje menší zájem o jazyk; v krizových situacích, jakou bylo období po vydání Pravidel českého pravopisu 1993/1994, se pravidelně vzedme vlna nesouhlasu - méně už souhlasu či nadšení - nad tím, co bohemisté pro společnost dělají, a čeho zase není tak málo. Připomeňme: z poslední doby zvl. Akademický slovník cizích slov, před tím akademická Mluvnice češtiny, nové vydání Slovníku spisovné češtiny, grandiózní Český jazykový atlas, Chloupkova stylistika, mluvnice brněnská i další práce určené jak veřejnosti, tak užší lingvistické obci. Kdo nic nedělá, nic nepokazí, nedostatky se najdou v každém lidském díle. Z projektů velmi záslužných bych jmenoval tři, a to počítačový korpus češtiny, projekt výzkumu běžné mluvy v Čechách, na Moravě i ve Slezsku a konečně projekt Grémia pro českou jazykovou praxi. V krizovém stavu však jsou práce na Staročeském slovníku, nadějí je tu zájem mladších kolegů a dokonce i studentů.

3) Tradičně řečeno jazyková situace dnešní češtiny se vlivem ekonomických, sociálních a politických změn u nás i ve světě radikálně změnila a mění. Naprosto jiná je i situace našeho školství: vytváří to nové podmínky pro teoretický a především

praktický charakter jazykové kultury, pro kodifikační aktivity, regulativní, intervenční působení. Byl bych rád, kdybyste mi odpověděl na následující otázku: jste spíše stoupencem organizovaného působení příslušných existujících nebo dokonce dosud neexistujících institucí, nebo jste nakloněn tomu, aby odborná bohemistická obec pouze studovala, popisovala, analyzovala řečové procesy bez úsilí o jejich ovlivňování? Hodně zjednodušeně řečeno - svoboda nebo intervence?

Jazyková výchova v mateřském jazyce má zásadní význam pro chápání otázek jazykové kultury v širší veřejnosti. Vedle staršího ryze preskriptivního postoje se dnes u učitelstva setkáváme spíš s lhostejností, vyučování se prý vede občas v plně nespisovném duchu - mám na mysli výuku mimo hodiny češtiny. Myslím, že obojí je extrémní. Regulativní působení v oblasti kodifikace je nutné, lingvista přece jako odborník pozná, která vývojová tendence má jaký směr, touto schopností se laikové nevyznačují! Přesto je i v oficiálních příručkách možno vidět tendenci ponechat kodifikaci de facto na laikovi, jak na to nedávno poukázal v NŘ kol. Šimandl. Obávám se, že lingvistická bohemistika si takto podřezává větev, která je z hlediska veřejného hodnocení významu naší vědy i našich služeb společnosti nejdůležitější. Z druhé strany i některé nové a nejnovější příručky (srov. ostravskou Češtinu pro učitele) mluví o tradiční jazykové správnosti, a (jediným "správným") jazykem tu míní zřejmě jazyk spisovný. Je smutné, že důsledné uplatňování funkčního pohledu na češtinu si nenašlo dosud cestu k mnoha autorům učebnic i popularizačních prací, srov. i kauzu Češtiny bez příkras, aj. Takže: jsem stoupencem bedlivého studia užívání češtiny v různých komunikačních situacích, jeho zevrubného popisu, ale v oblasti spisovné češtiny funkčního, odpovědného regulování, tj. pokud možno objektivního řízení procesu kodifikace.

4) Působil jste v nedávné minulosti na zahraničním bohemistickém pracovišti. Jak vidíte situaci české bohemistiky ve světě? Co bychom mohli, měli v tomto směru udělat?

Měl jsem v poslední době možnost seznámit se s více

bohemistickými pracovišti v západní i východní Evropě. Zájem o češtinu neopadá, protože neopadá zájem o českou literaturu a kulturu, o Havla, Vaculíka, Klímu, Hrabala a další soudobé autory. Pro výuku češtiny dělají maximum naši nadšení příznivci všude na světě, my myslím děláme v naší situaci zase maximum, když pořádáme letní školy češtiny, přijímáme stážisty, vysíláme lektory a udržujeme kontakty. Zvýhodněni jsou však bohemisté západní, protože se do našeho tržního prostředí vejdou spíš než jejich východní kolegové. Avšak i v bohatém Německu měli letos zákaz kupovat knížky, takže jsem daroval pár knížek nejen petrohradským, nýbrž i lipským knihovnám. Nový popularizační časopis vydávaný od r. 1993 naší katedrou s názvem Čeština doma a ve světě věnuje češtině v zahraničí opravdu podstatnou pozornost - do některých zemí se však dostává jen díky soukromé iniciativě cestujících lingvistů. Není pak už vůbec v našich silách, abychom ovlivňovali zřizování českých kuturních středisek, po kterých zvl. západní Evropa volá. V tomto ohledu se nemůžeme rovnat např. Polákům.

5) Na filozofické fakultě UK v Praze působíte od zač. r. 1990. Po r. 1972 jste byl zaměstnán na různých nelingvistických pracovištích. Jak se Vám podařilo udržet se "in", takže jste se mohl téměř okamžitě zapojit do lingvistických aktivit?

Byl jsem a jsem, řečeno kádrovackým slangem, bezodsampoč, tj. bezpartijní od samého počátku. Jako mladému člověku mně ovšem velmi vadilo, jak v 60. letech neodbornost a nekompetentnost mocných zakrývaná velkými frázemi a demagogií devastuje nejen tuto zemi, ale především morálku. Ve školství i vysokém to bylo obzvlášť k nevydržení. Dostával jsem se tedy často do konfliktu s tehdejším děkanem Pedagogické fakulty v Hradci Králové, kde jsem od r. 1961 na katedře českého jazyka a literatury působil. Střety vrcholily v r. 1968, takže v posledních čistkách r. 1972 jsem musel odejít. Po dvou měsících nezaměstnanosti (tehdy to bylo něco neslýchaného), mě přichýlily tovární komíny hradeckých ZVÚ (v interpretaci tamní intelektuální špičky Závody U vítězného Nora). Překládání technické literatury bylo sice nezábavné, ale díky šéfovi p. L. Svatoňovi jsem mohl jezdit do Prahy i do světa

na služební cesty i v pracovní době jsem mohl psát první verzi svého Instrumentálu v struktuře české věty, jakož i napsat knížku Jazyk a styl v práci s textem, která zásluhou neohroženosti kol. Vl. Vozničky a pomocí kol. Vl. Smetáčka vyšla jako příloha málo známého knihovnického časopisu Čtenář. Hradecký azyl mi však začali narušovat tajní policisté. Po Chartě 77 rozpoutali teror i v Hradci, tahali nás několik po výsleších, vyhrožovali, že děti nebudou moct studovat (zčásti to splnili) apod. Tak jsem se pohnul do Prahy, kde se za mě tehdejší ředitel ÚŠI při MŠ ČSSR jako přítel velkých pánů na ÚV KSČ zaručil. Potřeboval totiž někoho, kdo by rozjel automatizovaný informační systém ve školství. To se v důsledku mé aktivity stalo, v r. 1980 vyšel velký tezaurus Výchova, vzdělávání, školství a dvacet tezaurů didaktických. Tato obrovská lexikologická práce mohla být dokonce podepsána mým jménem. Jenže - "můj" ředitel náhle zemřel a jeho nástupce se pravidelných dotazů hradeckých estébáků polekal. Výpověď, soud a odstupné patří k velmi komickým epizodám mého života, hodným pera Josefa Škvoreckého. Nakonec mě přijalo pražské ÚVTEI s ochranářským ředitelem dr. Kalouskem a dalšími dobrými lidmi ve vedení, a tam jsem vydržel až do "sametu". FF UK mě v r. 1990 přijímala zčásti zdráhavě, ale nakonec byly peníze z Hradce předisponovány do Prahy a všechno dobře dopadlo.

V osmnáctileté epizodě života mimo oficiální lingvistické instituce jsem napsal tři lingvistické monografie a publikoval řadu článků a recenzí. Díky nebojácnosti šéfredaktorky SaS dr. M. Těšitelové, DrSc., a téže vlastnosti redaktorů Lidového nakladatelství, Svobody (Ivo Železný), Albatrosu (M. Karlová, H. Krubnerová) a dalších jsem mohl publikovat pod vlastním jménem. Jinde jsem byl často skryt pod pseudonymem "a kol.". Účastnil jsem se domácích lingvistických akcí spíš soukromě a hlavně jsem se prezentoval na mezinárodním slavistickém a lingvistickém fóru. Především tu vděčně vzpomínám svých polských přátel, prof. Grzegorczykové, Karolaka a Puzyniny, jakož i kolegů z NDR, zvl. prof. R. Růžičky, kteří mi ze všech svých sil pomáhali prezentovat se, a tak se udržet jako lingvista. V domácích poměrech pak rád děkuji všem, kdo mi umožnili neveřejně (Sgallova skupina, zvl. prof. J. Panevová) i veřejně se bohemisticky

projevovat. Tyto přátelské snahy byly korunovány úspěchem díky kol. Janu Kořenskému, který prosadil mou autorskou účast na akademické Mluvnici češtiny 2. Prof. Kořenský se také pokusil ke konci normalizace, kdy "normy" už změkly, dostat mě do ÚJČ ČSAV jako informatika. Nebýt tamních pracovnic, které zčásti na základě povahových vlastností, zčásti snad kvůli vlastní kůži zajely za jinými pracovnicemi do Hradce se na mě "poinformovat", bylo by se to povedlo. Jak je vidět, hodně věcí záviselo na režimu, ale ještě víc na lidech.

6) Není tajemstvím, že v žádném případě nejste založen jako úzce orientovaný specialista, jste člověk mnohostranný, múzický, řeknete nám něco k tomu?

Moji venkovští předkové z okraje hanáckého území (Kroměřížsko, Kojetínsko) byli zemědělci, v generacích mých rodičů jsou už i učitelé. Múzično sem přinesla asi i tradovaná jižní a východní krev; v rodině a rodu je hodně muzikantů, šikovných samouků ve všech oborech a taky hodně čtenářů a kvalitních stylistů - dopisy některých příbuzných s osmi třídami obecné školy si schovávám. Tak se mohlo v posledních dvou generacích našeho rozvětveného už rodu projevit puzení především k umění slovesnému: bratr Miloslav je básník a překladatel, syn Tomáš byl novinář; Miloš Macourek, nejslavnější z této rodiny, je můj druhý bratranec (na Moravě zvaný "vlastník"). Můj mladší syn Jan je oděvní návrhář a barrandovský kostyméř, synovec Petr je nadějný architekt, avšak se zájmem i o lingvistiku apod. Muzikanti jsme všichni spíš amatérští, já jsem sice vystudoval 6 semestrů hudební vědy na FF UP v Olomouci u prof. Roberta Smetany a Vladimíra Hudce, ale doby, kdy jsem dokázal hrát v amatérském smyčcovém kvartetu, jsou už za mnou. Zato v době normalizace se mi tyto "hříchy mládí" (neboť někteří mí olomoučtí univerzitní učitelé nelibě nesli, že trávím část svého mladého života skloněn nad kontrabasem aj. nástroji) moc dobře hodily. V Hradci jsem léta hrál v tamní cimbálovce a v ÚVTEI Praha jsem založil smíšený pěvecký sbor a divadelní soubor. Hráli jsme dětem při vánočních besídkách a zpívali ženám k MDŽ, a ne kusy ledasjaké. Vedle vlastní tvorby pánů programátorů a systémových

inženýrek to byl Mozart, Dvořák, Čajkovský, Vítězslav Novák, Zd. Lukáš, části starých vánočních mší (předseda strany se zaručil, že průšvih nebude, zpívalť v tenorech) a další skvosty a legrace. Dnes si při setkáních s olomouckými a hradeckými kolegy zahraju a zazpívám moravský folklor a také písničky španělské a latinsko-americké, které mě vždy fascinovaly. Teprve před mou padesátkou bylo objeveno, že jsem schopen hrát i na divadle, a dodnes mě někdejší děti mých spolupracovníků zdraví a vzpomínají na mou kreaci sultána v adaptaci Čapkovy Pohádky o princezně solimánské.

Jak praví Vladimír Komárek: Když člověk musí, tak to rád udělá. Tak jsem se dostal i k překladům beletrie: plat úředníka v strojírenském průmyslu byl nízký - moji chlapci mě brzy předrostli, i našli se dobří lidé, kteří uvěřili v mé schopnosti, o nichž jsem do té doby neměl sám ani tušení. Nakonec můj překlad Štemlerovy Taxislužby vychválila tehdejší Lidová demokracie; na rozdíl od praxe tehdejších málo stravitelných překladů z ruštiny jsem totiž použil běžně mluveného jazyka a pragmalingvální jevy jsem nepřekládal, nýbrž převáděl. Takže prodavačka v kiosku neoslovuje ředitele "Alexandře Iványoviči", nýbrž "pane řediteli". Přeložil jsem asi dvacet titulů prózy a divadelních her ze všech slovanských jazyků a musím říct, že to pro mě byla velká škola jazykové praxe i jazykové a textové kreativity. Každému bohemistovi, který se zabývá teorií národního jazyka, bych tuto zkušenost - vedle zkušenosti přímé explorace mluveného jazyka v různých oblastech mluvené češtiny - vřele přál a doporučil.

7) A jaké máte přání do dalších let?

Rodina je základ státu, a tak bych své rodině i své vlasti rád přál, aby žila v souladu s evropskou etickou a kulturní tradicí, abychom se přestali mermomocí vzpínat tu na východ, tu na západ a vzdělávali, kultivovali především to dobré, co máme doma. Přál bych si hodně kvalitních a vzdělaných mladých lidí ve všech oborech, nikoli jen v bohemistice. Přál bych si pro své vnuky moudré učitele a ještě moudřejší ministry školství a jejich úřednictvo. Je asi nesplnitelným snem, aby neblaze proslulý český oportunismus úpěnlivě vzývající napřed sovětský vzor, dnes nutnost "cesty do Evropy" či dokonce ještě dál na Západ, byl brzy

vystřídán zdravým sebevědomím všech vrstev národa, opřeným o demokratismus, morální ušlechtilost a pocit, že co děláme, děláme nejen ku prospěchu vlastní kapsy. A pro sebe? Dá-li Pán Bůh a dočkáme-li, jak říkávala moje babička, přál bych si mít dost času, zdraví a sil, abych mohl dokončit pár rozsáhlejších textů a projektů, abych dovedl své studenty a postagraduanty, kteří si mě vybrali za tutora, k dílčím metám jejich odborného života, a konečně abych mohl trávit stáří ve světě, který není dětem a starcům nepřátelský. Neboť jak praví druhý z mých oblíbených Komárků: Jen aby nebyla válka, ono stačí, že je mír.

Děkuju za rozhovor a přeju jménem svým, jménem čtenářů JA i celého Jazykovědného sdružení hodně sil, zdraví a splnění všech vyslovených přání.

Otázky kladl hlavní redaktor.